

ikrek történetét feldolgozó Agota Kristof-regény adaptációjában, *A nagy füzet*ben a kellékek kizárólag zöldségek, a díszlet pedig krumplival megtöltött zsákokból épült fal, mely éppen folyamatos jelenlétével jelenti önmaga hiányát, a nagymama házának falát, kerítését, majd ugyanúgy kínzóeszközzé alakul, mint ahogy a póré-hagyma ostromra, abban a kegyetlen Agota Kristof-féle világban, ahol mindenki éhes és éhesen kínozik mindenkit. Hasonlóképpen működik a nagy ívű történelmi drámába oltott Rómeó és Júlia-történet variációját feldolgozó *Irtás*, melyben a hatalomtól megszédült Rómeó a saját családját is képes feláldozni a hatalom oltárán. A feudális hatalmi viszonyokat szimbolizáló föld először műanyag zsákokban, majd a darab közepétől a színpadon szétszórva jelenti a hatalom tárgyát, amivel a darab egyik csúcspontjában csak úgy labdázunk a hatalmasságok.

A Tar Sándor halálának tizedik évfordulójára időzített új darab is, melyet Keresztury Tibor Tar novelláiból és saját tárcáiból állított össze, folytatja a hatalmi mechanizmusok vizsgálatának tematikáját. A szocializmus végnapjaiban kezdődő történet szereplői a társadalom peremén élő emberek, akik nemcsak az előző, diktatórikus rendszer vesztesei, de a rendszerváltás utáni demokratikus átmenetben sem találják meg a helyüket. Ennek a rétegnek, akik a *selejtgyárban* építették a szocializmust, itták a pálinkát és *fusziban* éltek le a saját életüket, elfelejtettek szólni, hogy a rendszerváltással megszűnik az állami biztonság időszaka, és a fejük felett meghozott döntések hatására fenekestül felfordul az életük. A darab csetlő-botló főhőse Sipos, akit fel-alá küldözgetnek a felbomló szocializmus bürokráciájában, ahonnan kiverelkedve magát egy keserű tanulsággal kerül utcára: bár neki mennie kell, a vezetés marad; a gyárat bezárták, a helyi pártszervezetet feloszlatták, a munkásszálló helyén irodaházat építenek, ő pedig kénytelen hazamenni kicsi falujába, ahol a többszörösen kitüntetett kiváló dolgozó a biztonságot adó Párt helyén csak pártokat talál. A demokratikus átmenet egyetlen pillanatba sűrűsödik.

A *Te országod* olyan máig ható, jelentős kérdéseket feszeget például, hogy hogyan keresik a helyüket a szocialista egypártrendszer szabályrendszerében is csetlő-botló emberek a demokrácia kaotikus világában, és milyen eredménnyel szocializálják bele az új rendbe az utánuk következő generációt. Keresztury darabjának válasza mind a két kérdésre lesújtó. A gyárat, mely ugyanúgy a lerészegedés helye volt, felváltja a kocsmá, ahol tovább folytatódik az alkohol általi önfelszámolás, és az új generáció sem lesz megértő ezzel a csetlő-botló társadalmi

réteggel, mely hagyja, hogy a fölé magasodó hatalmasságok döntsenek a feje felett.

Keresztury groteszk és realista elemekből építkező darabja furcsa elegyet alkot Horváth Csaba stílusával az előadásában, még ha nem is annyira furcsát, mint Jeles András 80-as évek elején készült — majd jóval később bemutatott — műfaji kalandozásokra épülő, de végül is a szocialista munkás étoszt kifordító filmje, az *Álombrigád*, melynek a központjából ugyanez a társadalmi réteg néz vissza ránk. Míg azonban Jelesnél maga a történetmesélés problematizálódik, addig Horváth Csaba előadásában a történetmesélésnek a különböző módjai kerülnek feszültségbe egymással. Ugyanis a szocializmus munkásvilágának penészes realizmusa kerül szembe a Forte Társulat esszencializáló előadómódjával, ezért egy sajátosan disszonáns előadást láthatunk, mely leginkább a komikus jeleneteket erősíti fel, ugyanakkor néhol a Tar Sándor eszköztelen prózájából építkező dráma ízléstelen, koszos világát az előadás látványosságában túlságosan patetizálja.

Az előadás központi tárgyai a selejtgyár műanyag csövei, melyeknek a jelentése ugyanúgy megsokszorozódik, mint a korábbi munkákban használt tárgyaké. Egyszer mint munkapad, máskor mint a vonat kéménye, de természetesen van olyan jelenet is, amelyben a freudiánus nézőknek nyújt primer élvezetet. Bár a motívumválasztás nem emeli ki direkt módon a darab központi problematikáját, mint az *Irtás*-ban vagy *A nagy füzet*ben, mégis megnyitja a jelentések megsokszorozódására fogékony nézők asszociációs kedvét, hiszen a csövek szűk folyosóikkal finoman érzékeltethetik a beszűkült világban ragadt szereplők jelentéktelen létét, mely részeg irányíthatatlansággal halad szintén jelentéktelen nemlétük felé. (Forte Társulat / Tar Sándor — Keresztury Tibor: *A te országod*. Rendezte: Horváth Csaba.)

MODOR BÁLINT

BORGMAN

A film kezdetén római katolikus templomban vagyunk, éppen vége a szentmisének, amelyen csak a pap és a ministráns van jelen, egyetlen hívőt sem látni. A lelkipásztor gyorsan átöltözik, puskát vesz magához és két társával — kezükben fejsze és csákány —, valamint egy kutyával izgatottan rohannak az erdőbe. Egy tisztáson gyors, türelmetlen mozdulatokkal ázni kezdenek, mintha életre-halálra keresnének valakit. A hajléktalan öltözetű Borgman a föld alatt húzódik meg, de észlelve a veszélyt, elmenekül, értesítve két társát is. Megnyugodva, táskával

a kezében egy szép, tiszta holland kisváros rendezett házaiba csönget be, tisztálkodni szeretne, és enni valamit, de két helyről is elutasítják. A harmadik helyen a fiatal férfi, Richard durván megveri, amikor azt állítja, hogy jól ismerte a feleségét, Marinát, aki ápolónőként kezelte őt egy kórházban, s össze is bújít vele. Ez hazugság, de Borgman eléri, hogy az asszonyban részvét ébred iránta, amiért a férje brutálisan viselkedett vele. Titokban befogadja a házukba.

Richard és Marina élete látszólag tökéletes, hatalmas családi házban laknak, három gyerekük van. Anyagi gondjaik nincsenek, a férj egy multinacionális cégnél dolgozik, a nő nonfiguratív képeket fest, nem derül ki, hogy valódi művész-e, vagy csak unaloműzésből nyúl az ecsethez. Ám az idill csak látszat, a házaspár a három gyerekkel alig foglalkozik, nevelésüket egy fiatal dán nevelőnőre, Stinára bízta. Borgman és társai — a két férfihez később csatlakozik két nő is — fokozatosan férkőznek be a család bizalmába.

Borgman és társai leginkább Mihail Bulgakov *A Mester és Margaréta* című regényének sátán alakjára és segítőire emlékeztetnek, azzal a különbséggel, hogy Bulgakovnál az ördög és démonai csak a rosszakat, a hazugokat büntették meg. Alex van Warmerdam filmjében viszont válogatás nélkül gyilkolnak meg mindenkit, aki az útjukban áll. Állíthatjuk, hogy a gonoszt megtestesítő Borgmanék megbüntetik Richardot és Marinát, a férfit rasszizmusáért, az asszonyt hűtlenségi kísérletéért, nevelési mulasztásaiért, de az, hogy megölik a senkinek ártani nem képes, jóságos lelkű kertészt, csak egyetlen dologgal magyarázható: Borgman számára ezzel nyílik meg annak lehetősége, hogy ő legyen Richardék kertésze, s így legálisan bejuthasson a házba. Ugyanilyen kíméletlenül pusztítják el a gyermekek orvosát is, nehogy keresztelje az útjukat.

A film mottója egy, a Jelenések könyvére aszociáló idézet: „És alászállottak a földre, hogy megerősítsék soraikat.” Ez a mondat azonban így nincs benne a Szentírásban, de kiválóan fejezi ki a filmbeli történéseket. Borgmanék célja, hogy a lelkeket szerezzék meg, ehhez pedig felváltva alkalmazzák a lelki ráhatást és a testi erőszakot. Borgman fizikai változáson megy keresztül, annak érdekében, hogy megszerezze a kertészi állást, leborotválja szakállát. Richard így nem ismeri fel, a gyerekek és Marina viszont igen. Borgman szinte semmit nem tesz annak érdekében, hogy meghódítsa a ház lakóit. Hűen a jelleméhez, hazug és gyilkos, lelkileg óriási hatással van Marinára és a három gyerekre. Szinte észre sem veszik, és elkezdnek vonzódni hozzá. Csakúgy, mint Stina, a dán nevelőnő. A leg-

kisebb gyerek, Izolda, az egyik démon, Ludwig tekintetének engedelmességgel kővel agyonüti a tőle segítséget kérő, fekvő férfit, akinek egyetlen „bűne” volt, hogy jelentkezett a kertészi állásra, s ezzel megzavarhatta volna Borgman terveit. Marina egyre jobban vonzódik Borgmanhoz, annak ellenére, hogy ő az, aki megéri, valami nincs rendben a ház körül, a rend felborult, minden összezavarodott. Csírájában talán még megvan benne a transzcendens iránti érzék, ami a férjéből, Richardból már teljesen kiveszett. „Valami erő leng körül minket... ami néha észrevétlenül belénk költözik. Valami kellemes melegség, ami megrészegít, de össze is zavar. Valami ártalmasnak a burka” — mondja Marina, de a csak szemmel láthatóan és kézzelfoghatóan hívó Richard semmit nem ért ebből.

A kezdetben gyönyörű, majd Borgmanék által teljesen feltűrt, sártócsákkal borított kert jelképezheti az elvesztett édenkertet, amelyből azonban hiányzik a teremtő Isten. A pap erőszakkal, puskával akarja legyőzni, elűzni a sántát, pedig az csak lelkileg és szellemileg volna lehetséges, ám — mint azt említettük — hívek már szinte egyáltalán nincsenek, nemcsak a templomok üresek, de az emberek szívéből is tudatból is hiányzik Isten. Amit a gonosz kíméletlenül kihasznál, és nem mulasztja el azt sem, hogy a Megváltó Krisztus ellen beszéljen. Amikor a gyerekeknek egy rémmesét mond el, amelyben a hívők Jézushoz imádkoznak, hogy szabadítsa meg őket az ötszáz fogú szörnytől, Borgman így fogalmaz: „...de amint azt ti is tudjátok, Jézus csak magával foglalkozik, velünk nem”.

Borgman és démonai fizikailag megsemmisítik mindazokat, akik az útjukban állnak, így Richardot és Marinát is. A gyermekeket és fiatal nevelőnőjüket, Stinát pedig lelkileg és szellemileg láncolják magukhoz. A film az erdőben kezdődik, és azzal végződik, hogy Borgman és kísérői eltűnnek a fák rengetegében, a három gyermekkel és nevelőnőjükkel, miután szüleiket elpusztították. A sötétség erői feljöttek a felszínre és elvégezték romboló munkájukat, anélkül, hogy bárki észrevette volna, hogy kikkel áll szemben. Jómódban élő ösztönlények, házuk homokra épült. A gonosz képviselői viszont hárman jöttek ki az erdőből, és újabb négy lélekkel gyarapodtak. (*Borgman*. Holland film, 2014. Rendező és forgatókönyvíró: Alex van Warmerdam. Főbb szereplők: Camiel Borgman; Jan Bijvoet; Marina: Hadewich Minis; Ludwig: Jeroen Perceval. Forgalmazó: *Mozinet*, 2015)

BODNÁR DÁNIEL